

Тұрғанбай А.Қ.
Корей реалияларының қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері

Бұл мақала әрбір ұлттық мәдениеттің негізгі мәдени кодтарының бірі болып табылатын көркем әдеби шығарма, оның ішінде корей тілінен қазақ тіліне аударудағы реалиялар мәселесін зерделеу арқылы қазақ аударматануының дербес мәселелерін теориялық және практикалық тұрғыдан тұжырымдауға арналған. Өйткені әрбір халықтың өмір сүру салты және табиғи жағдайлар, географиялық орналасқан жері, тарихы, қоғамы сияқты тұрған жерінің ерекшеліктері де сол халықтың тілінде көрініс табатыны сөзсіз. Осы жұмыстың өзектілігі қазіргі таңда реалиялардың типтері, ерекшеліктері және аудармасындағы қиыншылықтар жайлы мәселе әлі күнге дейін ашық болғандығында деп білеміз.

Түйін сөздер: реалия, ұлттық колорит, калька, транслитерация.

Turganbay A.K.
Features of translation Korean realia into Kazakh language

This article is devoted to theoretical and practical analysis of translation problems in Kazakhstan through a review of the major difficulties in translating the realia from Korean into Kazakh language in a literary text. As you know, way of life, climatic factors, geographic location, history and society strongly influence the formation of some of the features of the culture and is displayed in the language of the nation. The importance of this work lies in the fact that today the problems of classification, characteristics and the translation of realia are still open.

Key words: realia, national colour, calque, transliteration.

Турғанбай А.Қ.
Особенности перевода корейских реалий на казахский язык

Данная статья посвящена теоретическому и практическому анализу проблем переводоведения в Казахстане путем рассмотрения основных трудностей при переводе реалий с корейского языка на казахский язык в художественном тексте. Как известно, образ жизни, природно-климатические факторы, географическое расположение, история и общество сильно влияют на формирование некоторых особенностей культуры и отображаются в языке этого народа. Актуальность данной работы заключается в том, что на сегодняшний день проблемы классификации, особенностей и перевода реалии все еще остаются нерешенными.

Ключевые слова: реалии, национальный колорит, калька, транслитерация.

**КОРЕЙ
РЕАЛИЯЛАРЫНЫҢ
ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ
АУДАРЫЛУ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Мәдениет пен тіл және оның құралдары арқылы берілетін мәліметтер арасындағы қарым-қатынас көптен бері лингвистердің ғана емес, басқа да сала мамандарының қызығушылығын тудырып жүр.

Әрбір тіл белгілі бір халықтың мәдениетінің айнасы болып табылады деп айтуға болады. Тілде сол тілде сөйлейтін халықтың халықтық мәдени коды бар. Сол тілде мағынасында тіл мен мәдениеттің арақатынасы дәл бейнеленетін ерекше сөздер кездеседі, және сол сөздер тілдік бірліктің семантикасының мәдени компоненті деп аталады. Осындай сөздерге, ең алдымен, реалия сөздер жатады. Реалиялар жеке қарастырылатын бір халыққа, тілдік топқа, этникалық қауымға тән арнайы ұғымдар мен анықтамаларды құрайды. Әдетте, бір халықтың реалия сөздері екінші халықта кездеспейді және өзге тілдік қалыпта қайталанбайды. Реалияға өзге этникалық топтарда кездеспейтін жеке ұлттық белгілерді, құбылыстарды, заттарды білдіретін мақалдар мен мәтелдер, фразеологизмдер, идиома сөздер, сөздер мен сөз тіркестері жатады.

Дәл осы тілдік бірліктерге отандық және шетелдік ғалымдардың көп көңіл бөлетіндігін айта кеткен жөн. С.Влахов пен С.Флориннің айтуы бойынша реалияларды ұлттық ерекшеліктердің элементі және колориті ретінде қарастыру 50-ші жылдардың басында басталған [1, 14]. Осы ғалымдар Л.Н. Соболев [2], Г.В. Шатков [3], Г.В. Чернов [4], А.Е. Супрун [5] секілді ғалымдардың еңбектерін атап өткен. С.Влахов пен С.Флорин [1] осындай «аударылмайтын» тілдік бірліктерге жарты ғасыр бұрын назар аударған, мысалы 1960 жылы олардың «Реалии» атты мақаласы жарық көрген. Кейінірек реалиялардың түрлері, ерекшеліктері, аудару тәсілдері туралы толық ақпарат берілген «Непереводимое в переводе» атты еңбектері шықты. А.Л.С. Бархударов [6], В.Н. Комиссаров [7], А.В. Федоровтың [8] аударма теориясы жайлы оқулықтарында да мәдени ерекшеленген сөздер туралы мәліметтер берілген. Тіл мен мәдениеттің арақатынасындағы мәселелер Е.М. Верещагинмен [9] де қаралған.

Сонымен қатар, реалия сөздердің мәдениет аралық қарым-қатынаста да рөлі өте зор. Қазіргі таңда шет тілді үйрету методикасына шет тілмен қатар сол тілде сөйлейтін елдің

мәдениетін оқыту да қосылған. Соңғы кездері тіл білімінде лингвоелтану атты тармағы кең таралуда. Ал осы реалия сөздер көп кездесетін аударманың бір түрі көркем шығармалар аудармасы болып табылады. Өйткені дәл осы көркем шығармаларда ұлттық мәдениет пен дәстүрлер кеңінен көрініс табады. Қазақ тіліне орыс тілінен аударылған көркем шығармалар жетерлік және бірқатар түпнұсқа мен олардың аудармаларының арасындағы салыстырмалы талдау да жасалынған. Соңғы уақыттарда, сонымен бірге ағылшын, қытай, араб, түрік тілдерінен қазақшаға тәржімалау талдана бастады.

С.Талжанов аударманың мақсат-міндетіне қатысты: «Бір елдің түпнұсқаларын өз тіліне аударғанда, аударушы өз әдебиетінің, өз тілінің қамын ойлауы – заңды құбылыс. Оларда ұшырайтын ерекшеліктерді бұлжытпай беру арқылы аударма тілі, әдебиеті байымақ. ...шет тілінен аударғанда оның өз ерекшелігін сақтау арқылы қазақ ұғымын кеңейтетініміз сүттен ақ, айдан анық» [10, 159], – деген пікір айтқан. Осы жерде «ерекшелігін» дегенде ол түпнұсқа тілінің стилін, жанрын меңзеген. Осыған орай аудармашы көркем шығарма мәтінімен жұмыс істеуде оның мазмұнын басқа тілдің құралдары арқылы аударуды ғана емес, сонымен қатар басқа тілде көркем туынды жасауды көздеуі тиіс деген тұжырым жасаймыз.

Аударма жасау үшін аудармашының энциклопедиялық білімі болуымен қатар, фондық ақпараттың болуы да маңызды. Аудармадағы «фондық ақпарат», «фондық ая», «фондық білім» ұғымдары жөнінде соңғы кездері аудармашылар мен аударматанушылар тарапынан жиі айтылып, талданып та жүр.

Мәселен, В.С. Виноградовтың «Көркем прозаның лексикалық мәселелері» атты кітабында: «Фондық ақпараттың мазмұны ең алдымен ұлттық ортақтықтың тарихы мен мемлекеттік құрылымының өзіне тән ерекше фактілерін, оның географиялық ортасының ерекшеліктерін, бұрынғы және қазіргі материалдық мәдениеттің өзіне тән заттарын, этнографиялық және фольклорлық ұғымдарын және т.б., яғни аударма теориясында әдетте реалия деп аталатындардың барлығын қамтиды» [11, 87], – деп «фондық ақпарат» ұғымына анықтама берілген. Бұдан байқайтынымыз, ақпараттық фон белгілі бір ұлтқа ғана тән ерекшеліктерді қамтиды. Аудармашы аударатын тілінің ұлттық дәстүрін, мәдениетін, тұрмыс-салтын, рухани құндылықтарынан жан-жақты мәлімет ала отырып, сол ұлт жөнінде мол

ақпарат жинаса, аударатын мәтінді терең түсініп, сапалы аударма жасай алады.

Осы фондық ақпарат ұғымына сол ұлттың мәдениетінен, ұлттық ерекшеліктерінен, дәстүрлерінен хабардар болу деген мағына бар. Сәйкесінше аудармашы сол тілдегі реалия сөздердің де мағынасын жақсы меңгеруі тиіс. Жоғарыда айтып кеткендей, көркем аударма жасау барысында аса үлкен қиындық тудыратын мәселенің бірі реалийлерді аудару болып табылады. Ал сол реалияларды аударуда пайдаланылатын әдістерге қысқаша шолу жасап кетсек, олар: толықтай транслитерациялау, жартылай транслитерациялау, мағынасы жақын сөздермен ауыстыру, калькалау, сипаттау, түсіндіру арқылы аудару. Атап айтсақ: – толықтай транслитерациялауда шет тілдегі сөздің дыбысталуы аудармада сол қалпында беріледі; – жартылай транслитерациялауда шет тілдегі сөздің түбірі сақталып, аударылатын тілге тән жұрнақ немесе жалғаулықтардың жалғануы арқылы беріледі; – мағынасы жақын сөздермен ауыстыруда шет тілдегі сөз аударылатын тілдегі реалий сөзді қолдану арқылы іске асады; – калькалауда сәйкес бірліктері жоқ шет тілінің сөзі аударылатын тілдегі тура лексикалық сәйкестіктермен аударылады; – реалийлерді сипаттау, түсіндіру арқылы аудару. Реалийлерді жеткізуде транслитерациялау тәсілі сирек қолданылады. Аудармашы көбінесе қоғамдық-саяси өмір мен жалқы есімдерді аударуда осы тәсілге жүгінеді. Калькалау – сөзбе-сөз аудару арқылы жүзеге асады. Осы тәсілде реалий сөздің мағынасын барынша толық сақтап жеткізуге болады. «Ана тілі мүмкіншілігін пайдаланудың тағы бір жолы – калька тәсілі, яғни орыс не шет тілдерден енген жеке, күрделі терминдерді тұлғалық, мағыналық, құрамдық ерекшеліктерін сақтай отыра, өз тілімізге сөзбе-сөз аудару» – деп жазған болатын академик Ә.Қайдар [12, 73].

Алайда мағынасын сақтау оның бояуын (колорит) сақтауды білдірмейді, өйткені, ол аударма тілдің құралдары арқылы беріледі. Мағынасы жақын сөздермен ауыстыру тәсілі жиі қолданылады. Осы тәсілде реалийдің функционалды эквивалентін табу көзделеді. Транслитерациялау арқылы жеткізу мүмкін емес реалийлер сипаттау, түсіндіру арқылы аударылады.

Ө. Айтбаев аударма әдебиет арқылы жаңа сөздерді көптеп жасауға және тілдегі синонимдердің мүмкіншілігін жан-жақты пайдалануға болады деп жазған [13, 78].

Ал енді теориялық бөлімде айтып кеткен реалия сөздер жайлы тұжырымдарды іс жүзінде қолданып көрейік, яғни түпнұсқа мәтін мен аударма мәтінді бірге қарастыра отырып, салыстырмалы талдау жасайық. Аударманы салыстырмалы талдау, яғни аударма мәтінінің формасы мен мазмұнын түпнұсқаның формасы мен мазмұнымен салыстыра отырып талдау аударма лингвистикасында зерттеудің маңызды әдісі болады. Бұл ретте мәтіндер байқауға және талдауға жататын объективті деректер болып табылады.

Әдетте, түпнұсқа мәтін мен аударма мәтінді салыстырмалы талдау кезінде түпнұсқамен аударманың екі немесе бірнеше нұсқаларын салыстыруға болады. Алайда, біздің жағдайымызда, корей романдары арасында кәсіби аудармашымен жасалған қазақ тіліндегі аудармалары жоқ. Сондықтан біз белгілі корей романын, дәлірек айтқанда Шин Кён Суктың «엄마를 부탁해» [14] романының түпнұсқа мәтінін өзіміз тікелей аударып, оның ерекшеліктерін атап көрсетпекпіз. Ал енді романды аудару барысында кездескен реалия сөздерді аударудағы ерекшеліктерге тоқталып кетейік. Ең алдымен мына мысалды келтірсек:

Түпнұсқа мәтін:

«오래된 평상을 헛간에 옮겨놓은 건 엄마였다. 옛집이 허물리고 양옥집이 지어지면서 입식 부엌에서는 편하게 하지 못하는 부엌일들을 그것에서 하곤 했다. 김치를 담그기 위해 붉은 고추를 틀어 넣고 간다든지, 글썽날썽한 콩대를 네어와 앞뒤를 뒤져가며 찾아낸 콩을 간다든지, 고추장을 담근다든지, 김장배추들을 간한다든지, 메주콩을 말린다든지» [14, 30].

Аударма мәтін:

«Анаң өзі ағаш орындықты сарайға алып келген. Ескі үйді бұзып, орнына жаңа үй тұрғызып еді, жаңа асүйге үйренісе алмай, бұрынғыша сол жерде жұмысын жасай беретін болды. Кимчиді дайындау үшін бұрышты ұнтақтап, бұршақтың қабыршығын аршып, қызыл бұрыш пастасын әзірлеп, орамжапырақты тұздап, сояларды кептіріп дегендей...»

Осы жердегі үшінші сөйлемге назар аударсақ, корей тіліндегі «кимчи» сөзін сол қалпында қазақшаға «кимчи» деп аудардық. Кимчи корейліктердің орамжапырақты ашы бұрышпен дәмдеп дайындайтын дәстүрлі тағамы болып табылады, сондықтан да біз оны реалия сөзге жатқызып, оны қазақ тіліндегі баламасын таппай, толықтай транскодтаудың бір түрі транслитерациялау тәсілімен бердік. Бұл ұлттық нақыштағы колориттің сақталуына ықпал етеді.

«Колорит» ұғымы (лат. *clg* – түс) әдебиеттануға өнертанудан алынып, «түстер үйлесімінің жалпы сипаты» мағынасымен қатар, «қандай да бір нәрсенің өзіндік ерекшелігі, кезеңдік, жергілікті ерекшеліктер» деген мағынаға ие. Нейтралды, «бояусыз» лексикалық бірлікке колорит ұлттық бояу, реңк беріп, реалияға айналдырады.

Кейбір ғалымдар реалияларды аударылмайтын сөздер (сөздік тәртібінде) қатарына жатқызып, контексте ғана жеткізілетіндіктен, оларға қатысты «аудару» деген сөзді қолдану шартты деп санайды. Қазіргі кезеңде аударматануда «реалияларды аудару», сонымен бірге «реалияларды жеткізу» деп те айтылып жүр. Алайда, осы сөздерді аудару аударма тілінде тура баламаларды іздестіруді ғана білдіріп қоймайды. Бұл дегеніміз – мәдени сәйкестікті, концептіні зерделеу, түпнұсқадағы ұлттық және тарихи колоритті аударма тіліндегі құралдар арқылы пішінін, мазмұнын жеткізуден тұратын күрделі ойлау үдерісі. Сондықтан да реалияларды өзге тілге аудару осы лексикалық бірліктердің ұғымдық мазмұнын жеткізу мен олардың функционалдық-стильдік сипаттарын теңестіруді қамтитын едәуір күрделі міндетке айналады. Сөздерді ұлттық колоритінен айырмас үшін, жоғарыда айтылып кеткен транскодтауды қолданады. Корей тіліндегі тағам аттарына осы тәсілді тиімді қолдануға болады. Оның тағы бір мысалы ретінде мына сөйлемді алайық: «그 시골 반찬으로 우리들 도시락까지 다 싸야 했으니...» «Ауылдың панчандарымен бізге түскі асты да әзірлеп беретін». Осы жерде «반찬» сөзін де сол қалпында транслитерациялау тәсілімен жеткіздік. «Панчан» дегеніміз – корейліктердің негізгі тағамға қосып жейтін түрлі тіскебасарлары. Осылайша транслитерация тәсілімен аударған кезде, оған сілтеме арқылы түсініктеме берген жөн деп санаймыз.

Реалия аудармасының тағы бір мысалы ретінде жоғарыда көрсетілген мәнмәтіннен тағы бір сөзді алайық. Екінші сөйлемде 양옥집 сөзі кездеседі, ал сол сөз қазақша аудармасында «жаңа үй» деп берілген. Негізінде 양옥집 сөзі корей тілінде «батыстық үлгідегі үй» дегенді білдіреді. Корей халқының өзінің ұлттық үйі бар екені, және оның 한옥 деп аталатыны көпшілігімізге мәлім. Ал сол дәстүрлі үйлерінің орнына басқа стильдегі үйлерді сала бастаған кезде сол үйлерді олар 양옥집 деп атап кеткен, яғни 한옥 сөзіне ұқсас, алайда 한журнағының орнына 양журнағын жалғаған. Ал берілген мәнмәтінде бұл сөзді «жаңа үй» деп аударған жөн деп санадық, өйткені сөйлемде 옛집이 허물리고 яғни ескі үйді

бұзып деген мәлімет берілген. Осы сөйлемде реалия сөзді біз мәнмәтінге сүйене отырып, оны барынша жақын мағынасына ауыстыру арқылы аудардық.

Қорыта келсек, аударма барысында кезігетін үлкен мәселелердің бірі – реалиялар болып табылады. Реалиялар ұлттық мәдениеттің ерекшелігін көрсете отыра, басқа тілді адамдарға түсінікті бола бермейтін жарқын образды тудырады. Осындай мәселелерді шешу аудармашыдан үлкен ізденіс пен еңбекті қажет етеді. Аударма кезінде кейде түпнұсқа мағынасын толық жеткізе алмаушылық та орын алады және аударма мәтін әрқашан түпнұсқаның толық және абсолютті баламасы бола алмайды. Сол

баламаны барынша толығырақ, түпнұсқаның мәнін тура жеткізу үшін аударманың әдіс-амалдары бар. Аударма теориясын оқып, түсіну барысында аударманың әртүрлі тәсілдерін тиімді қолдануды үйрендік. Сол тәсілдердің әрқайсысын пайдалану шығарманың мазмұнын жеткізе отырып, көркемдік сипатын жоғалтпауына көмегін тигізді деп ойлаймын. Ал реалия сөздер жиі кездесетін көркем шығармаларды аудару басқа аударма түрлерінен қатты ерекшеленеді. Көркем аударма оқып, жаттап алынған нәрселерді қолданып қана қоймай, жазу өнерлігін талап етеді. Жалпы, әдеби байланыстар үдерісінде аударма саласының маңызы өте зор.

Әдебиеттер

- 1 Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М.: Международные отношения, 1986. – 98 с.
- 2 Соболева Л.Н. О переводе образа образом / Л.Н. Соболева. – М.: Международные отношения, 1955. – 240 с.
- 3 Шатков Г.В. Вопросы перевода русской безэквивалентной лексики на английский язык / Г. В. Шатков. – М.: Наука, 1958. – 150 с.
- 4 Чернов В. Вопросы перевода безэквивалентной лексики / В. Чернов; – М.: Международные отношения, 1958. – 275 с.
- 5 Супрун А.Е. Общее языкознание / А.Е. Супрун. – Минск: Наука, 1973. – 160 с.
- 6 Бархударов, Л.С. Роль перевода как средства развития устной и письменной речи на старших курсах языкового вуза / Л.С. Бархударов // Тетради переводчика. – М., 1966. – С.82-87.
- 7 Комиссаров В.Н. Теория перевода / В.Н. Комиссаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 320 с.
- 8 Федоров А.В. Проблемы общей теории перевода / А.В. Федоров. – М.: Высшая школа, 1983. – 312 с.
- 9 Верещагин Е.М. Язык и культура / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М.: Русский язык, 1983. – 280 с.
- 10 Талжанов С. Көркем аударма туралы / С. Талжанов – Алматы: Қазмемкөркемәдеббас, 1962. – 168 б.
- 11 Виноградов В.С. Лексические вопросы перевода художественной прозы / В.С. Виноградов. – М.: Издательство МГУ, 1978. – 174 с.
- 12 Қайдар Ә. Қазақ тілінің өзекті мәселелері / Ә. Қайдар. – Алматы: Ана тілі, 1998. – 304 б.
- 13 Айтбаев Ә. Аудармадағы фразеологиялық құбылыс / Ә. Айтбаев. – Алматы: Ғылым, 1975. – 228 б.
- 14 신경숙. 엄마를 부탁해 / 신경숙; 2008. – 295 б.

References

- 1 Vlahov S., Florin S. Neperevodimoe v perevode / S. Vlahov, S. Florin; – M.: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1986. – 98 s.
- 2 Soboleva, L.N. O perevode obraza obrazom / L.N. Soboleva. – M.: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1955. – 240s.
- 3 Shatkov G.V. Voprosy perevoda russoj bezjektivajentnoj leksiki na anglijskij jazyk / G. V. Shatkov. – M.: Nauka, 1958. – 150 s.
- 4 Chernov V. Voprosy perevoda bezjektivajentnoj leksiki / V. Chernov; – M.: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1958. – 275 s.
- 5 Suprun A.E. Obshhee jazykoznanie / A.E. Suprun. – Minsk: Nauka, 1973. – 160 s.
- 6 Barhudarov, L.S. Rol' perevoda kak sredstva razvitija ustnoj i pis'mennoj rechi na starshih kursah jazykovogo vuza / L.S. Barhudarov // Tetradi perevodchika. – M., 1966. – S.82-87.
- 7 Komissarov V.N. Teorija perevoda / V.N. Komissarov. – M.: Vysshaja shkola, 1990. – 320 s.
- 8 Fedorov A.V. Problemy obshhej teorii perevoda / A.V. Fedorov. – M.: Vysshaja shkola, 1983. – 312 s.
- 9 Vereshhagin, E.M. Jazyk i kul'tura / E.M. Vereshhagin, V.G. Kostomarov. – M.: Russkij jazyk, 1983. – 280 s.
- 10 Talzhanov S. Kerkem audarma turaly / S. Talzhanov – Almaty: Kazmemkorkemadedbbas, 1962. – 168 b.
- 11 Vinogradov V.S. Leksicheskie voprosy perevoda hudozhestvennoj prozy / V.S. Vinogradov. – M.: Izdatel'stvo MGU, 1978. – 174 s.
- 12 Qajdar Ä. Qazaq tiliniñ özekti mäseleleri / Ä. Qajdar. – Almaty: Ana tili, 1998. – 304 b.
- 13 Ajtbaev Ä. Audarmadaғы frazeologijalyk құбылыс / Ä. Ajtbaev. – Almaty: Fylym, 1975. – 228 b.
- 14 신경숙. 엄마를 부탁해 / 신경숙;; 2008. – 295 b.